

DA LI JE GLAGOL ULETJETI KOD NJEGOŠA RUSIZAM

DRAGO ČUPIĆ

Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd

UDK 808.61/62-3

Izvorni naučni rad

Primljen: 16. juna 1982.

Prihvaćen: 20. jula 1982.

Tužbalica sestre Batrićeve u Njegoševom Gorskom vijencu, kako je poznato, počinje: *Kuda si mi uletio, moj sokole, / od divnoga jata tvoga, brate rano?* Glagol *uletio* ovdje znači, isto što i u ruskom jeziku — *odletio* (up. r. ulelet' 'odletjeti'). Taj rusizam je sasvim normalan jer nije jedini rusizam u Gorskom vijencu, a još manje u Njegoševom djelu uopšte.¹

Reklo bi se, ne samo na prvi pogled, da o pitanju da li je ovdje glagol *uletjeti* rusizam ili ne nema potrebe raspravljati. Sve je u redu, to je jedan od rusizama među mnogima kod Njegoša. Pa, ipak, stvar ne bi morala biti tako jednostavna kako izgleda. Ima, čak, izvjesnih razloga da se postavi i pitanje: da li je glagol *uletio* u navedenim stihovima Njegoševe tužbalice zaista rusizam ili, pak, može biti što drugo. Odmah bi se moglo pomisliti da je pitanje izlišno, tim prije što se u cjelokupnoj literaturi o njemu nedvosmisleno govori da je u pitanju ruska riječ.²

Koliko nam se čini, prvi je ovo pitanje pokrenuo prof. Radosav Bošković.³ On se, zapravo, pita da li je Vuk u svom Rječniku imao riječi iz Gorskog vijenca, pa smatra da je leksemu *uletjeti* za drugo značenje, tj. *odletjeti* uzeo upravo iz Gorskog vijenca. I ja smatram da je to tako. Ovdje, međutim, buni to što je Vuk uz ovo značenje naznačio »u Crnoj Gori«. A u prvom izdanju Rječnika to, drugo, značenje ne nalazimo, nalazimo

¹ O rusizmima kod Njegoša pisano je dosta i nema razloga da ovdje govorimo o tome, posebno ne o pitanju koliki je obim ruske leksike (tj. uticaja ruskog jezika) u Njegoševom djelu, otkuda ta leksika itd. Mislimo da je o tom pitanju dosta raspravljano.

² O glagolu *uletjeti* u značenju *odletjeti*, kao rusizmu, vidi kod Radosava Boškovića u radu *Je li Vuk u Rječnik unosio reči iz Gorskog vijenca?*, Naš jezik XIV (1964), 22—23. Vidi, zatim, i Mihailo Stevanović, *Jezička tumačenja u komentarima Njegoševa Gorskog vijenca*, SANU, Pos. izd. CDXCIII, Odeljenje jezika i književnosti, knj. 27, Beograd, 1976, 107—110; isti, *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, »Naučna knjiga« Beograd, 1970, 446—447 (prvo izdanje ove knjige izašlo je 1964).

³ R. Bošković, navedeni rad, 22—23. Tu prihvata Stevanovićevo tumačenje o mogućnostima ablativnog značenja prefiksa *u-*, koje je ovaj izložio u navedenom djelu.

samo značenje *uletjeti*. To znači da je značenje *odletjeti* našao u Crnoj Gori, prilikom nekih od boravaka tamo, poslije 1834. godine, tj. u Njegoševom djelu, ili — još bolje — kod Njegoša. I nije isključeno da je Vuk sa Njegošem i razgovarao o značenjima glagola *uletjeti*, da bi kod značenja ovog glagola *odletjeti* sa sigurnošću naveo da ga nalazi u Crnoj Gori (istina, Vuk ni za druge lekseme za koje se može pretpostaviti da ih je uzeo iz Njegoševa djela ne navodi da ih je našao kod Njegoša, ali to ne mijenja stvar). Argumenti prof. Boškovića da je značenje uzeo upravo iz Gorskog vijenca tim su jači što, ističe on, to značenje ne nalazimo u govorima Crne Gore (da bi ga Njegoš uzeo iz njih).

I profesor M. Stevanović, u svojoj knjizi *Jezička tumačenja u komentarima Njegoševa Gorskog vijenca*, prihvata mišljenje prof. Boškovića. No, prof. Stevanović je o ovome govorio i ranije, u knjizi *Savremeni srpskohrvatski jezik I*,⁴ gdje, u stvari, govori o prefiksu *u-* u složenim glagolima, i naročito se osvrće na njegovo ablativno značenje, »u kome se prefiks *u-* slaže ne više s predlogom *kod* nego pre s predlogom *van*, pa čak i s predlogom *od...*«⁵ Pored ostalih primjera ablativnog značenja ovog predloga navodi i glagol *unijeti* u značenju *iznijeti* (naravno, osnovno značenje je »značenje završne radnje prostog glagola u unutrašnjosti nečega«),⁶ pa daje primjer iz narodne pjesme: »Pade Ture u vodu studenu, pa ga Zeta voda unijela«, u značenju *odnijela na sigurno mjesto*.

Upravo glagol *unijeti* u značenju o kojemu govori prof. Stevanović podstakao nas je da postavimo i pitanje u vezi sa značenjem glagola *uletjeti* → *odletjeti* u Gorskom vijencu. Naime, u Zagaraču, a to je pleme Katunske nahije u staroj Crnoj Gori, dakle, Njegoševe nahije, čuli smo rečenicu: Hrabro je *unijela* decu 1941. godine iz Metohije i dovela ih na starevinu (riječ Rada Mijajlova Čupića, tada starog 58 godina, na sahrani stare rođake, koja je 1941. godine *spasila* svoju djecu, bježeći s njima iz Metohije). Glagol *unijeti* ovdje je upotrijebljen u značenju *iznijeti*, tj. (emocionalno izraženo) *spasiti*, *uteći* iz metohijske kotline i poći odatle preko planine Čakor u Crnu Goru. Čovjek koji je ovo govorio poznat je po divnom pripovijedanju i poznavanju starine svog kraja i ljudi, dobar je poznavalac istorije Crne Gore, naročito stare Crne Gore. Zainteresovala nas je ova konstrukcija upravo zbog asocijacije na Njegošev glagol *uletjeti*. Informator (navedeni R. Čupić) kaže da je u tužbalici Njegoš upotrijebio »našu staru riječ«, koja znači »odlećet, poč«; tako su, kaže »zborili naši stari«. Ali, izgleda da su »naši stari« tako govorili ne uvijek, ne u običnom govoru, već u posebnim situacijama, u momentima kakvog nadahnuća, ili emocionalnog stanja uopšte. I više starijih ljudi iz Zagarača, kada sam ih pitao šta znači *uletio* u Njegoševoj tužbalici (a mnogi od njih znaju veliki dio Gorskog vijenca napamet), bez razmišljanja su mi rekli da se radi o *odletjeti*, *poći*, *nestati*. Za ab-

⁴ Nav. djelo, izdanje iz 1964, 466—467.

⁵ M. Stevanović, nav. djelo, izd. 1970, 446.

⁶ Isto.

lativno značenje glagola *unijeti*, o kojemu govori prof. Stevanović, u Zagaraču znaju takođe svi stariji ljudi. Jedan od njih, Miloš Ž. Jovović (koji je tada imao oko 84 godine) sjećao se da mu je otac (Živko Gorčinov Jovović, koji je prije dvadesetak godina umro u 106. godini), govoreći o bici za Skadar 1912/13. g. glagol *unijeti* upotrijebio u konstrukciji i značenju o kojemu govorimo: »Unesōše rānjenike s bōjišta, a mī ōndā jūrīš!« U vezi sa ovim, kod Vuka u Rječniku nalazimo primjer: »Unesega na pleći junačke«, koji mu je potvrda za značenje *odnijeti* (sa naznakom da se govori u Crnoj Gori).

Ako za značenje glagola *unijeti* → *iznijeti* (bez obzira na to da li je u pitanju iznošenje da bi se neko spasao, da li je emocionalni odnos i sl.) nalazimo, po našem mišljenju, dovoljno dokaza i u narodnoj poeziji i u živom narodnom govoru Njegoševog zavičaja (čak u širem smislu s obzirom na staru Crnu Goru), smatramo da nema razloga ne prihvatiti i analogiju za glagol *uletjeti* u značenju *odletjeti*, iako neposredan primjer nalazimo samo kod Njegoša. Navodimo, na primjer, riječ *odar*, koja u staroj Crnoj Gori, pored poznatog značenja 'postolje, nogari' i sl. ovdje ima značenje *krevet* za spavanje (koja bilo vrsta kreveta), dakle, jedno od njegovih osnovnih značenja iz velike slovenske starine. Takvo značenje može se tu i tamo naći u još nekim slovenskim narodnim govorima, ali nigdje u značenju opšteg pojma *krevet* (apelativsko značenje).⁷ Ovdje, međutim, ta leksema nema i značenje 'posmrtni ležaj', koje nalazimo ne samo u književnom srpskohrvatskom jeziku. Ovaj primjer smo naveli samo kao dokaz da je u govorima stare Crne Gore moguće naći lekseme koje nose značenja iz dublje slovenske starine. A to bi značilo da naša analogija značenja *odletjeti* od *uletjeti* prema *iznijeti* od *unijeti* može imati potporu u narodnoj starocrnogorskoj leksici. Zbog toga se i opredjeljujemo da kažemo: glagol *uletjeti* u navedenim Njegoševim stihovima ne mora biti rusizam, sasvim je moguće da je značenje ovog glagola 'odletjeti' Njegoš našao u govoru svoje okoline ili, pak, u narodnom usmenom stvaralaštvu te okoline.

УЛЕТЈЕТИ У НЕГОША РУСИЗМ И(Л)И ДИАЛЕКТИЗМ?

Резюме

Автор принимает мнение, что глагол *uletjeti* в Горном венке П. П. Негоша в стихах: *Куда си ми улетио, /мој соколе, /од дивнога јата твога, /brate рано* русизм. Это правда, междутем, Негош этот глагол мог найти и в народных говорах старой Черногории, родного края поэта. Русизм ли этот глагол в народной речи старой Черногории — это другой вопрос, об этом здесь не говорится. В подтверждении мнения, что Негош эту лексему нашел в говоре своего народа автор приводит и некоторые аналогии.

⁷ Up. M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch L-Ssuda*, Heidelberg 1955, 256. U govorima Katunske nahije ovu imenicu nalazimo u značenju *Bett*, ali i u značenju odrene za loze.